קאַפּיטל צוויי

קינדער

דאָס יידישע ווערטל זאָגט:

— גאָט שיקט צו דעם שיכור זיין שנאַפּס, און דעם שפּינער — זיין פלאַקס.

גלייך אין דעם ערשטן פרימאָרגן האָב איך זיך צונויפגעטראָפן מיט פיר הונדערט קינדער.

הארט ביי מיין ברודערס הויף געפינט זיך דער בית־ספר הכללי (די פאָלקס־שול) פון דעם שטעטל רעננה. נאָר די הינער־שטייגן און א רייביימער טיילן אָפּ מיין ברודערס הויף פון דעם שול־הויף. אינדערפרי האָבן מיך אויפגעוועקט קינדערשע אויסגעשרייען און אויסרופן. איך האָב זיך אויף גיך אָנגעטון, און בין ארויסגעגאַנגען אין דרויסן.ביים ברעג פון שול־הויף שטייט א ריי עקאַליפּטוס־ביימער. איך האָב זיך אוועקגעזעצט אויף א בערגל, פאַרשטעלט פון א בוים און האָב זיך צוגעקוקט צום געזעמל פון די קינדער.

זיי האָבן געשפּילט א מין פוס-באַל, בעסער געזאָגט, א מין קאָמבינאַציע פון פוסבאָל און קאָרב־באָל. איך האָב אָנגעשטעלט מיינע אויערן אויפצוכאַפּן זייערע אויסגעשרייען, צו פאַרשטיין זייערע אויסרופן, אָבער איך האָב נישט פאַרשטאַנען קיין וואָרט. עס האָט מיך א היבש ביסל פאַרדראָסן. הערט נאָר א מעשה: איוב פאַרשטיי איך, א שטיקל גמרא איז מיר נישט פרעמד, דער רמב"ם איז פאַר מיר נישט קיין צו שווערער ספר, און וואָס די צוציקעס שרייען, הייב איך נישט אָן צו פאַרשטיין.

אָבער עס ווייזט אויס, אז קענען א שפּראַך איז איין זאַך, אָבער עס איז נאָר אַן אנדערע זאַך זי צו פאַרשטיין, ווען מע רעדט זי גיך, שנעל, מיט אַן אויס־שפּראַך, וואָס דער אויער איז צו איר נישט צוגעוווינט. בין איך געזעסן און האָב זיך געזעטיקט מיט זייער פרייד.

זיי האָבן מיך לאַנג נישט געלאָזן זיצן רואיק. זיי האָבן מיך באַמערקט און אַ לאָז געטון זיך צו מיר. אַ דרייסיק־פערציק קינדער האָבן אויסגעשריגן אין איין קול:

— אמריקאי! אַן אַמעריקאַנער!

איך האָב ארויסגענומען מיין ליולקע פון מויל און זיך אַ ווייצל געטון:

— ירוק! (אַ גרינער).

הפנים, זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען וואָס איך מיין. איך האָב נישט געזאָגט: יאַראָק, נאָר יאַרויק. און אפשר האָבן זיי גלאַט נישט פאַרשטאַנען, וואָס דער אויסדרוק „גרינער" מיינט. אַלע אין איין קול האָבן אויסגערופן:

— מה ישׁ?

די פראַגע האָב איך שוין נישט פאַרשטאַנען. לויט ווי איך קען העברעאיש קאָן מען נישט זאָגן „מה יש" אָן אַ צוגאָב־וואָרט. איז וואָס מיינען זיי מיט „מה יש"? שפּעטער האָב איך אויסגעפונען, אַז אין מדינת־ישראל נוצט מען דעם אויסדרוק אַזוי אַפּט ווי ביי אונדז אין אַמעריקע „אַלרייט". „מה יש" מיינט: וואָס מיינט עס? וואָס האָסטו דאָרט? וואָס ווילסטו? וואָס מאַכסטו? וואָס האָט פּאַסירט? פאַרוואָס? איז דאָ עפּעס נייס? און נאָך, און נאָך.

בין איך געזעסן און נישט געוווּסט וואָס צו ענטפערן. דערווייל זענען צוגעקומען נאָך און נאָך קינדער. אַלע אויף איין מאָל האָבן זיי אָנגעהויבן האָגלען מיט פראַגעס. אַנדערע האָבן געשריגן און געליאַרעמט. דער טומל האָט זיך געטראָגן ביזן הימל.

איך האָב פאַרמאַכט מיינע אויגן, און מיין הארץ האָט געטאַנצט פאַר פרייד און פאַרדרוס. אָט שטייען פאַר מיר אַ פּאָר הונדערט יידישע קינדער מיט אַ נאַטירלעכן יידיש־לשון אין מויל, און אַזוי פול מיט נייגעריקייט וועגן אַנדערע יידן. אָבער אַ סך נענטער וואָלטן זיי געווען צו מיר, ווען זיי וואָלטן גערעדט מיין לשון, דאָס לשון פון מיין טאַטע־מאַמע און די שפּראַך, וואָס מיינע קינדער פאַרשטייען. און אויב שוין יאָ העברעאיש, פאַרוואָס מיט אַן אויסשפּראַך, וואָס דער העברעאיש קלינגט ווי איטאַליעניש אָדער אַראַביש? איז אונדזער לשון־קודשדיקע ירושה שוין גאָרנישט ווערט?

אַ פייפל האָט אַ פייף געטון, אַ פייקל האָט אַ קלאַפּ געטון, און אַ שטים האָט אויסגעשריגן:

— אין די רייען! איבונגען!

דאָס פייפל האָט עטלעכע מאָל זיך געדאַרפט צעפייפן, איידער די קינדער האָבן זיך אויסגעשטעלט. די איבונגען האָבן זיי געמאַכט אָן חשק. די לערערין פון גימנאַסטיק האָט געדאַרפט איבערחזרן אירע באַפעלן עטלעכע מאָל. די קינדער האָבן געפאָלגט אָן חשק. נאָך די איבונגען האָבן די קינדער זיך ווידער אַ

לאָז געטון צו מיר. דאָס פּייפל האָט זיך געבייזערט, און איך האָב זיך געבעטן בײַ זיי:

— גייט אין די קלאַסן אַרײַן!

זיי האָבן געפּאָלגט, אָבער אוועקגייענדיק האָבן זיי געליאַרעמט:

— באַזוך דעם בית־הספר! קום אַרײַן אין די קלאַסן! איך בין אין כּיתה ז׳, איך בין אין כּיתה ו׳, פאַרגעס ניט כּיתה ט׳!

איך האָב אָפּגעגעסן פרישטיק און בין אוועק אין שול. דער מנהל (פּירער) האָט מיך אויפגענומען מיט גוטמוטיקער רוגזה:

— איר האָט מיר היינט איבערגעפירט די קינדער. זייער אָפט קומען אַהער געסט, אָבער די קינדער קוקן זיך נישט אום אויף זיי. פאַרוואָס קלעפּן זיי צו אײַך?

איך האָב געענטפערט מיט שפּאַס:

— איר פאַרשטייט, איך בין דאָך באמת אַ לערער, און קינדער נעמען אויף זייער גוט אַ לערער, וואָס לערנט נישט מיט זיי.

— נו, מילא, לאָמיך אײַך באַקענען מיט די לערערס.

ער האָט מיך אַרײַנגעפירט אין לערערס־צימער. נישט קיין צו גרויסער צימער, אָבער דערפאַר גוט באַזאָרגט מיט מאַפּעס און אַנדערע מכשירים, און גאָר־גאָר אַ פיינער קאָלעקציע פון פאַך־ביכער. איך האָב דאָרטן געטראָפן אפילו מאַנדלקערנס קאָנקאָרדאַנציע, און אַ תּלמוד אין איין באַנד.

ס׳איז געווען איבעררייס־צייט, און די לערערס זענען געזעסן אַרום טיש און געטרונקען טיי. דאָס טיי טרינקען האָט מיר אויסגעזען מאָדנע, אָבער שפּעטער האָב איך אויסגעפונען, אַז טיי טרינקען איז אַן אײַנגעשטעלטער מנהג אין ישׂראל. יעדע אינסטיטוציע סערווירט טיי עטלעכע מאָל אַ טאָג צו אירע אָנגעשטעלטע.

איך האָב זיך באַקענט מיט די לערערס און גערעדט מיט זיי יידיש. יעדערער פון זיי האָט גערעדט אַ פיינעם זאַפטיקן יידיש. נאָר איין לערער, דער לערער פון ענגליש, האָט דווקא גערעדט מיט מיר העברעאיש. איך האָב שפּעטער אויסגעפונען, אַז ער איז יאָרן־לאַנג געווען אין צפון־אַמעריקע און איז געווען אַ געשוווירענער אַנטי־יידישיסט.

די לערערס האָבן זיך אַן עצה געהאַלטן. אַלע קינדער ווילן מיך זען. זאָל איך אַרײַן אין דער לעצטער כּיתה. אין יענעם צימער וועט מען אַרײַנברענגען נאָך צוויי כּיתות, וועל איך רעדן פאַר דריי כּיתות קינדער.

איך בין אַרײַן אין צימער. אַלע קינדער האָבן זיך אויפגעשטעלט. ס׳איז אַ מנהג אַזאַ, ווען אַ לערער אָדער וועלכער ס׳איז אַנדערער חשובער גאַסט קומט

אריין אין קלאַס-צימער, שטעלן זיך אַלע קינדער אויף. דאָס איז מיר דווקא געפעלן געוואָרן.

איך האָב באַקוקט דעם צימער. אַ גרויסער שרייב-טאַוול, מאַפּעס, אַ וואַנט-צייטונג און בילדער פון ביאַליק, ש. בן-ציון, הערצל און שלום עליכם אויף די ווענט. שלום עליכם, האָט זיך מיר אויסגעדוכט, האָט געקוקט אויף מיר און געזאָגט:

— זעסט: יידישע קינדערלעך! מיר זאָל זיין פאַר זייערע ביינדעלעך! רעדן רעדן זיי טאַקע אַ משונהדיק לשון, אַלץ מיט פּאַסאַכן, אָבער נישקשה, נישקשה, דאָס זענען טייערע משהלעך און שלמהלעך, רבקהלעך און שרהלעך.

דער לערער האָט מיך פאָרגעשטעלט:

— דאָס איז אַ יידישער שרייבער פון אַמעריקע. ער וועט צו אייך רעדן עברית, העברעאיש, אָבער מיט דער גלות-אויסשפּראַך — הברה הגלותית.

איך האָב אָנגעהויבן רעדן, נאָכמאַכנדיק די ספרדישע הברה, אָבער זיי האָבן מיך נישט געלאָזט רעדן. יעדן צווייטן וואָרט האָבן זיי קאָרעגירט, און קאָרעגירן האָבן זיי קאָרעגירט אויפן קול, אַזוי אַז עס איז געווען אוממעגלעך צו רעדן.

דער לערער האָט זיך גוטמוטיק אַ בייזער געטון:

— סאַברעלעך, האָט אַביסל דרך-ארץ! ער קאָן עברית בעסער פון אייך. איי, זיין אויסשפּראַך? נו, ער איז דאָך אפילו קיין טאָג נישט אין ישראל. ערשט נעכטן פינף אַזייגער פאַרנאַכט איז ער אַהער אָנגעקומען. זייט טאָלעראַנט! ער וועט זיך אויסלערנען צו רעדן מיט אונדזער הברה.

איך האָב ווידער אָנגעהויבן רעדן. ס'איז שטיל געוואָרן. עס האָט זיי אָנגעהויבן צו פאַראינטערעסירן מיין אינפאָרמאַציע. ווען איך האָב זיך צעוואַרעמט, האָב איך אויפגעהערט נאָכמאַכן דעם פּאַסאַכדיקן העברעאיש און גערעדט אין גאַנצן מיט דער אשכנזישער הברה. חברה האָט הפנים פאַרשטאַנען מיין „גלות-לשון".

איך האָב זיי דערציילט וועגן די רעגירונגס-שולן, וואָס די יידישע קינדער באַזוכן, וועגן די נאַכמיטיק-שולן, וועגן די תלמוד-תורות, יידישע טאָג-שולן, ישיבות און זונטיק-שולן. איך האָב זיי דערציילט וועגן די „באָי-סקאַוטס", הבונים, יונגט-קלובן, „יאַנג איזראַעל" און קינדער-קלובן אַרום די שולן. דערנאָך האָב איך זיי דערציילט וועגן די יידישע צייטונגען, העברעאישן „הדואר" און וועגן די דריי קינדער-זשורנאַלן, וואָס מיר פאַרמאָגן.

ווען איך האָב געענדיקט, האָבן זיי מיך פאַרשאָטן מיט פראַגעס. איך האָב זיי געבעטן רעדן פּאַמעלעך. דער לערער האָט צו זיי אַפּעלירט, אַז זיי זאָלן נישט

רעדן בשטף און בשותּוף (אַ וואָרט־שפּיל: בשטף — שנעל און בשותּוף — אין איינעם). טייל פראַגעס זענען געווען גאָר שאַרפע און אינטערעסאַנטע.

— פאַרוואָס קלייבן זיך נישט אַריבער די אַמעריקאַנער יידן קיין ישראל?

— ווייסן די אַמעריקאַנער יידישע קינדער ווי מיר האָבן דאָ געקעמפט קעגן זיבן פעלקער?

— צו וואָס דאַרף מען האָבן ספּעציעלע קינדער־זשורנאַלן, איבערהויפּט פאַר די קינדער, וואָס קאָנען העברעאיש, ווען ס'איז דאָ אַ פּאַרטיקער גוטער קינדער־זשורנאַל, ווי „דבר לילדים"?

איך האָב אָנגעהויבן ענטפערן אויף זייערע פראַגעס, אָבער עס זענען געקומען פראַגעס אויף די ענטפערס. צום ביישפּיל: איך האָב זיי דערקלערט, אַז אין אַמעריקע זענען פאַראַן פינף מיליאָן יידן. די קינדער זענען נשתּומם געוואָרן: וואָס, אַזוי פיל יידן זענען דאָ אין אַמעריקע? איך האָב פאַרגעזעצט: יאָ, פינף מיליאָן יידן זענען דאָ אין אַמעריקע. שטעלט זיך פאָר, ווען אַלע יידן פון אַמעריקע קומען אַריין קיין ישראל. ווו וואָלטן זיי זיך אַהינגעטון? נישט נאָר וואָלט נישט געווען קיין אָרט אין ישראל צו בויען הייזער, פלאַנצן גערטנער און פאַרזייען פעלדער. עס וואָלט נישט געווען קיין אָרט פאַר אַלעמען צו שטיין באַקוועם.

אַ ייִנגל האָט זיך אַ הייב געטון און אויסגעשריגן:

— און דער נגב?!

— אַפילו דער נגב איז נישט גרויס גענוג אַריינצונעמען אַלע יידן פון אַמעריקע. אַ מיידל פון אַ יאָר צוועלף האָט זיך אָנגערופן:

— און דער עבר הירדן?

און נאָך אַ ייִנגל האָט אַ זאָג געטון:

— נישקשה, מיר וועלן זיך אַן עצה געבן. זיבן פעלקער האָבן מיר צעשלאָגן, ענגלאַנד האָבן מיר אַרויסגעטריבן, וועלן מיר זיך נישט קאָנען אַן עצה געבן מיט פינף מיליאָן יידן פון אַמעריקע? איר קאָנט אונדז נישט!

— נו, איך וועל זיי זאָגן — האָב איך צוגעזאָגט — אָבער וועלן זיי מיך פאָלגן?

— צוערשט בלייבט איר דאָ — האָט זיך אָנגערופן אַ ייִנגל מיט אַ פּנים פול מיט זומער־שפּרענקעלעך — צו וואָס זאָלט איר פאָרן צוריק קיין אַמעריקע? דאָרט וועט אויך קומען אַ היטלער, און אייער סוף וועט זיין דער זעלביקער ווי פון די דייטשישע יידן.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך האָב געהערט דעם פּזמון, אָבער נישט דאָס לעצטע מאָל.

דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן אַן עסק מיט די קינדער־זשורנאַלן. איך האָב זיי דערקלערט אַז אַ יידישער קינדער־זשורנאַל אין אַמעריקע איז גאָר אַנדערש

פון אַ קינדער־זשורנאַל אין ישראל. אין אַמעריקע לייענען די יידישע קינדער אויך ענגלישע זשורנאַלן. דאָרטן לייענען זיי איבער נאַטור, מעכאַניק און נאָך ענלעכע זאַכן. די יידישע קינדער־זשורנאַלן שרייבן אויסשליסלעך איבער יידישע ענינים.

אַ יינגל, וואָס איז געשטאַנען לעבן דער טיר (קאָנטיק, אַז עס זענען אַריין אַ סך קינדער פון אַנדערע קלאַסן) האָט זיך אָנגערופן:

— זייט אַזוי גוט און שרייבט אָן אויפן טאָוול דעם אינהאַלט פון לעצטן „קינדער־זשורנאַל".

איך האָב אָנגעשריבן אויפן טאָוול דעם אינהאַלט פון מאַי נומער „קינדער־זשורנאַל" און האָב איבערגעגעבן בקיצור יעדע מעשה.

אַ יינגל פון דער לעצטער באַנק האָט זיך אָנגערופן:

— סטייטש, ווי שרייבט אַ יידישער שרייבער פון לינקס צו רעכטס?

— וואָס? — האָב איך אויסגערופן — איך האָב געשריבן די יידישע אותיות פון לינקס צו רעכטס?

— נישט די אותיות — האָט דאָס יינגל געענטפערט — נאָר איר האָט די עמודים (קאָלומס) אויסגעשטעלט פון לינקס צו רעכטס.

איך האָב זיך פאַרענטפערט:

— איך בין געשטאַנען ביים לינקן ברעג פון טאָוול, און האָב אין אָנהייב געמיינט, אַז דער אינהאַלט וועט זיך אויסשטעלן אויף איין עמוד. איך האָב אָבער אַ טעות געהאַט, האָב איך צוגעשטעלט נאָך אַן עמוד.

דאָס יינגל האָט נישט אָנגענומען מיין ענטפער:

— אפשר האָט איר עס געטון ווייל איר לייענט אַ גאַנצן טאָג ענגליש?

איך האָב עס נישט געוואָלט אָפּלייקענען.

נאָך אַ יינגל האָט אויפגעהויבן אַ האַנט:

— איר האָט דאָרטן אַ מעשה „הערשעלען לאָזט מען נישט אַריין", פון פּ. ביזבערג. דער שרייבער דערציילט ווי אַ יינגל איז געפאָרן מיט זיין טאַטן קיין אַרגענטינע און מען האָט זיי נישט אַריינגעלאָזט. צו וואָס דרוקן אַ נאַרישע מעשה וועגן אַ יינגל, וואָס וויל אויסבייטן איין גלות אויף אַ צווייטן? ישראל איז אָפן פאַר אַלע יידן, פאַרוואָס איז ער נישט געפאָרן קיין ישראל?

אַן אַנדער יינגל האָט באַמערקט:

— איר האָט געשריבן „אַרגעטינע" אַנשטאָט „אַרגענטינע".

איך האָב אָנגעהויבן ענטפערן, אָבער דאָס גלעקל האָט שוין געקלונגען צום דריטן מאָל. דער לערער האָט אויפגעהויבן די האַנט:

— גענוג פאַר היינט. מיר וועלן נאָך איינלאַדן דאָקטער סיימאָנען אַ צווייטן און דריטן מאָל.

דער גאַנצער קלאַס האָט זיך אויפגעשטעלט און אויסגערופן אין איין קול:

— יופי, יופי!

ס'איז ווידער געווען פאַר מיר אַ ניי וואָרט. איך האָב דערנאָך אויסגעפונען, אַז אין ישראל זאָגט מען אויף אַ זאַך וואָס געפעלט: יופי, יופי (שיינקייט), און ניט: יפה (שיין).

דאָס איז געווען מיין ערשטער צוזאַמענטרעף מיט די קינדער פון ישראל, אָבער נישט דער לעצטער.